

**RUHIY ZO‘RLIK BILAN SODIR ETILADIGAN HUQUQBUZARLIKLAR
PROFILAKTIKASI**

Boboqulov Saidjon Irkin o‘g‘li
IIV Akademiyasi 312-guruh kursanti

Annotatsiya: *Ushbu maqolda mamlakatimizda xotin-qizlar va bolalar huquqlari, erkinliklari hamda qonuniy manfaatlarini taziyiq va zo‘ravonlikdan ishonchli himoya qilishning institutsional hamda huquqiy asoslarini tubdan takomillashtirishga, bolalar orasida nazoratsizlikning va ular tomonidan huquqbuzarliklar sodir etilishining oldini olishga, shuningdek nogironligi bo‘lgan bolalarni hamda ota-ona qaramog‘idan mahrum bo‘lgan bolalarni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilishi bo‘yicha taklif va tavsiyalar, ushbu faoliyatni takomillashtirish yo‘nalishlari yoritib berilgan.*

Kalit so‘zlar: *Oilaviy (maishiy) zo‘ravonlik, shahvoniy shilqimlik, himoya orderi, shaxsning sha‘ni va qadr-qimmat, or-nomusi, ruhiy va psixologik taziyiq, jismoniy va jinsiy zo‘ravonlik, moddiy va ma‘naviy qaramlik.*

Kirish. Bugungi kunda xotin-qizlarga nisbatan taziyiq va zo‘ravonlik bilan bog‘liq jinoyat va huquqbuzarliklar ko‘payib ketayotgan bir vaqtda davlatimiz rahbari Sh.M.Mirziyoyev tashabbusi bilan xotin-qizlarni huquq va erkinliklarini ta‘minlash ularni jamiyat va davlat hayotini boshqarishda teng huquqli imkoniyat va sharoitlar yaratish bilan bir qator ishlar amalga oshirilmoqda. Unga ko‘ra xotin-qizlarni ijtimoiy-iqtisodiy sohada o‘z huquqlari va manfaatlarini amalga oshirishida qo‘llab-quvvatlash masalalarini tartibga soluvchi qonunchilikni xalqaro standartlar asosida takomillashtirishni nazarda tutuvchi, shuningdek bolalar masalalari bo‘yicha komissiyalar faoliyatining huquqiy asoslarini mustahkamlab qo‘yuvchi o‘zgartishlar kiritilmoqda. Shuningdek xotin-qizlar va bolalarga nisbatan shilqimlik hamda zo‘ravonlikning oldini olishga, oilalardagi ma‘naviy-axloqiy muhitni yaxshilashga, bolalar va xotin-qizlar huquqlari bilan bog‘liq xalqaro indekslarda mamlakatimizning o‘rnini yaxshilashga xizmat qiladi, shuningdek Bolalar masalalari bo‘yicha milliy komissiya, bolalar masalalari bo‘yicha Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar, Toshkent shahar va tumanlar (shaharlar) komissiyalari faoliyatining mustahkam huquqiy asosini yaratadi.

Respublikamizda ruhiy zo‘rluk bilan sodir etiladigan huquqbuzarliklarning oldini olishga doir o‘ziga xos milliy tizim va normativ-huquqiy asoslar yaratilib, ularni xalqaro standartlarga muvofiqlashtirishga ahamiyat berilganligi natijasida fuqarolarni turli huquqbuzarliklar va jinoyatlardan muhofaza qilish masalalariga davlat siyosati darajasida e‘tibor qaratilmoqda.

Ushbu sohadagi milliy qonunchilik tizimi: O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi; O‘zbekiston Respublikasi qonunlari; O‘zbekiston Respublikasi Oila kodeksi; O‘zbekiston Respublikasi “Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risida”gi kodeksi; O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi; 2010 yil 29 sentyabrda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasi “Voyaga yetmaganlar o‘rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonuni; 2014 yil 14 mayda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasi “Huquqbuzarliklar

profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonuni; 2016 yil 16 sentyabrda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasi “Ichki ishlar organlari to‘g‘risida”gi Qonuni; 2019 yil 2 sentyabrda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasi “Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida” Qonuni; 2019-yil 2-sentyabrda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasining “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni; O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 7-martdagi PQ-4235-sonli “Xotin-qizlarning mehnat huquqlari kafolatlarini yanada kuchaytirish va tadbirkorlik faoliyatini qo‘llab-quvvatlashga oid chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Qarori; O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 27-iyundagi PQ-3808-sonli “O‘zbekiston Respublikasida oila institutini mustahkamlash konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Qarori; O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 27-iyundagi PQ-3808-sonli “O‘zbekiston Respublikasida oila institutini mustahkamlash konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Qarori; 2023-yil 11-apreldagi O‘RQ 829-sonli “Xotin-qizlar va bolalar huquqlari, erkinliklari hamda qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilish tizimi yanada takomillashtirishi munosabati bilan O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida”gi qonuni va boshqa qonunosti normativ-huquqiy hujjatlardan iborat.

Asosiy qism.

Bolalarga nisbatan zo‘ravonliklarning turlari – jismoniy zo‘ravonlik, jinsiy zo‘ravonlik, ruhiy zo‘ravonlik, g‘amxo‘rlik ko‘rsatmaslik, ekspluatatsiya, bulling kabilarga ta‘rif berilgan. Bolalarga nisbatan zo‘ravonlikning barcha shakllarini sodir etish taqiqlanadi hamda qonunga binoan ta‘qib qilinadi.

Bulling deganda – bir guruh bolalar yoki bir bolaning boshqa bolaga yoki bolalarga nisbatan, xususan, zo‘ravonlik qurboniga nisbatan haqoratli laqablardan foydalanish, u bilan har qanday muloqotni cheklab qo‘yish (boykot qilish), uning mol-mulkini qo‘lga kiritish va (yoki) zarar yetkazish, uning o‘ziga xos jismoniy, psixologik yoki intellektual xususiyatlarini ommaviy muhokama qilish, sha‘ni va qadr-qimmatini kamsitish yoki sog‘lig‘i va hayotiga ziyon yetkazishda ifodalangan, shu jumladan telekommunikatsiya tarmoqlari va internet orqali amalga oshiriladigan muttasil psixologik va (yoki) jismoniy tajovuzkor harakat tushuniladi. Ruhiy zo‘rlik bilan sodir etiladigan huquqbuzarliklarning oldini olishda ijtimoiy hayot, turmush, dam olish, mehnat kilishni ta‘minlash, ushbu vazifalarni bajarishdagi turli parokandalik va qarama-qarshiliklarga yul qo‘ymaslikni doimiy ravishda maqsad sari rivojlantirish, takomillashtirish va bir me‘yorda tashkil etish g‘oyatda muhimdir. Bu yunalishdagi umumiy profilaktika choralari kup kirrali bulib, hokimiyat idoralari faoliyatini hamda davlat tizimiga kiruvchi barcha kuch va vositalar hamkorligini yulga kuyish katta ahamiyatga egadir. Shu urinda ta‘kidlash lozimki, mehnatni tashkil etish nafakat shaxsning ma‘lumot olishi va dunyokarashining shakllanishi, ma‘naviy extiyojlarining ta‘minlanishiga ta‘sir etadi, balki odamning madaniyati, maishiy turmushda o‘zini tutishi, dam olishdagi o‘zaro munosabatining shakllanishiga yordam beradi.

-zo‘ravonlikdan jabrlanuvchi quyidagi huquqlarga ega:

-zo‘ravonlikning barcha shakllaridan himoyaga ega bo‘lish;

-o‘ziga nisbatan zo‘ravonlik sodir etilgani, tahdid qilingani yuzasidan ariza berish yoki sudga murojaat etish;

-barcha turdagi bepul taqdim etiladigan maslahatlardan foydalanish;

-himoya orderi berish to‘g‘risidagi talab bilan murojaat qilish;

-sodir etilgan zo‘ravonlik natijasida o‘ziga yetkazilgan moddiy zararining o‘rni qoplanishi hamda ma‘naviy ziyon kompensatsiya qilinishini talab qilishi mumkin.

Bolaning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish uning ota-onasi, ota-onasining o‘rnini bosuvchi shaxslar, qonunda nazarda tutilgan hollarda esa vasiylik va homiylik organi, prokuror va sud tomonidan amalga oshiriladi.

Zo‘ravonlikdan himoya qilish faoliyatiga quyidagi davlat organlari va tashkilotlari bevosita mas‘uldir: hukumat, Bolalar ombudsmeni, Ijtimoiy himoya milliy agentligi; prokuratura organlari, ichki ishlar organlari, Oila va xotin-qizlar qo‘mitasi, Yoshlar siyosati va sport vazirligi huzuridagi Yoshlar ishlari agentligi; mahalliy hokimiyat organlari va boshqalar.

Bolalarni zo‘ravonlikdan himoya qilish faoliyatini bevosita amalga oshiruvchi davlat organlari va tashkilotlar Bolalar masalalari bo‘yicha milliy komissiya tomonidan muvofiqlashtiriladi. Milliy komissiyaning sohaga doir o‘nlab vakolatlari bor. Ijtimoiy himoya milliy agentligi komissiyaning ishchi organi hisoblanadi.

Bolalarni zo‘ravonlikdan himoya qilishda quyidagi chora-tadbirlar ko‘riladi:

-himoya orderini berish;

-zo‘ravonlikdan jabrlanuvchi va shunday xavf ostidagi bola uchun yordam;

-jabrlanuvchining oilalarini mustahkamlash va qo‘llab-quvvatlash;

-bolani ota-onadan (ularning o‘rnini bosuvchi shaxslardan) yoki o‘z qaramog‘iga olgan boshqa shaxslardan olish;

-zo‘ravonlik xulqini o‘zgartirish bo‘yicha tuzatish dasturlaridan o‘tish;

-jinsiy zo‘ravonlik sodir etgan shaxslarning huquqlarini cheklash.

Ijtimoiy himoya agentligi zo‘ravonlikdan jabrlanuvchilarga yordam ko‘rsatish, maslahat berish maqsadlarida butun O‘zbekiston hududida tun-u kun ishlaydigan, bepul telefon liniyasi tarmog‘i (ishonch telefoni) ishlab turishini ta‘minlaydi. Telefon liniyasi tarmog‘i maxfiylikka rioya etgan holda faoliyat ko‘rsatadi quyidagilar zo‘ravonlik xavfi ostidagi bolalar deb hisoblanadi:

- yetim yoki ota-ona qaramog‘idan mahrum bo‘lganlar;

- hayoti yoki sog‘lig‘iga xavf tug‘diradigan yoxud ta‘minlash, tarbiyalash talablariga javob bermaydigan sharoitdagilar;

- ota-onasi yashash joyi bo‘yicha vaqtincha bo‘lmaganda yoki ularning ota-onalik majburiyatini vaqtincha bajara olmasligi davrida vasiy yoki homiy tayinlanmaganlar;

- nazoratsiz yoki qarovsiz qolganlar, ijtimoiy jihatdan og‘ir ahvolda bo‘lganlar, nogironligi bo‘lganlar;

- otasi yoki onasi ruhiy kasalliklar dispanseri yoxud narkologiya muassasalarida hisobda turganlar;

- ota-onasiga yoki ulardan biriga qamoqqa olish, ozodlikdan mahrum qilish jazosi qo‘llanganlar;

- otasi yoki onasi JK va MJTKning belgilangan ayrim moddalarida nazarda tutilgan huquqbuzarlikni sodir etganlar;

- g‘ayriijtimoiy xatti-harakatlar sodir etganlar, fohishalik bilan shug‘ullanayotganlar va vakolatli organ tomonidan aniqlanadigan boshqa toifadagi bolalar.

Xulosa.

Ruhiy zo‘rlik bilan sodir etiladigan huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshirish jarayonida yuzaga kelayotgan bir qator muammolarni hal etish yuzasidan ishlab chiqilgan taklif va tavsiyalar quyidagilardan iborat:

-bolalarga nisbatan sodir etiladigan tazyiq va zuravonlikni barvaqt oldini olish maqsadida mahalla yettiligini rolini kuchaytirish;

-jamoatchilik fikriga ta’sir o‘tkazish va ota-onalarning stereotiplarini o‘zgartirish uchun bolalarga nisbatan zo‘ravonlik muammosini ommaviy axborot vositalarida tizimli yoritish;

-zo‘ravonlik qurboni bo‘lgan bolalarga, shu jumladan, ular shaxsan murojaat qilganda, tezkor yordam ko‘rsatish uchun " ishonch telefonlari " ni keng ochish ;

-umumta’lim muassasalarida hurmatsizlik sababli darsga bormayotgan yoki muntazam ravishda dars qoldirayotgan maktab yoshidagi bolalarni aniqlash va hisobga olish ustidan nazoratni kuchaytirish;

-oiladagi ijtimoiy muhitning salbiylashuviga olib keluvchi nizoli holatlarning tahlilini olib borish orqali aniq sabab va sharoitlarni aniqlash hamda bartaraf etishga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirishga;

Bundan tashqari, hamkorlik ishtirokchilarining mas’uliyatini yanada oshirish zarur, tan olish kerak, bu soxada yuqorida ta’kidlaganimizdek, qator kamchiliklar mavjudki, ularni har kunlik faoliyatda bartaraf etishni ta’minlash lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ikromjon, Y., & Shaxnoza, P. L. (2022, November). UMUMIY O‘RTA TA’LIM MAKTABLARIDA JISMONIY TARBIYA O‘QITUVCHISI KASBINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI VA TALABLARI. In E Conference Zone (pp. 67-78)..

2. Yo‘ldashev, I. (2023). UMUMTA’LIM MAKTABLARIDA O‘QUVCHILARNI JISMONIY TARBIYA O‘QITUVCHISI KASBIGA QIZIQISHINI SHAKLLANTIRISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH SHARTLARI VA METODLARI. THEORY AND ANALYTICAL ASPECTS OF RECENT RESEARCH, 2(15), 39-45.

3. Yo‘ldashev, I. (2023). O‘quvchilarni kasb-hunarga samarali yo‘naltirish pedagogik-psixologik, ijtimoiy muammo sifatida. Formation of psychology and pedagogy as interdisciplinary sciences, 2(19), 7-15.

4. Po‘latova, S. (2023, November). KASB-HUNAR MAKTABLARIDA VOLEYBOL SEKSIYASI ISHINI REJALASHTIRISH. In Conference on Digital Innovation:" Modern Problems and Solutions".

5. Po‘latova, S. (2023, November). O‘QUVCHILARDA JISMONIY TARBIYA VA SPORT BO‘YICHA MUNTAZAM MASHG‘ULOTLARGA BARQAROR QIZIQISH VA KO‘NIKMALARNI TARBIYALASH. In Conference on Digital Innovation:" Modern Problems and Solutions".